

2023 – ANUL MONICA LOVINESCU.

MONICA LOVINESCU ȘI BRAȘOVEANCA VALERIA CĂLIMAN

Un scurt exercițiu de aducere-aminte a timpului când ascultam la postul de radio „Europa Liberă” vocea inconfundabilă, ușor răgușită a Monicăi Lovinescu. Acea voce care prin emisiunile „Teze și antiteze la Paris” și „Actualitatea românească” ne dădea nouă, celor trăitori într-o Românie ruptă de lumea liberă, de civilizație, informația corectă și stropul de adevăr de care aveam nevoie. Varietatea temelor puse în discuție nu eludau politicul, acea „moralitate politică” care a ghidat-o în viață, deoarece în propria opinie realitatea și literatura sunt în legătură directă. Împreună cu Virgil Ierunca, soțul său, au căpătat nimbul unui cuplu legendar. O caracterizare succintă, dar plină de sens a lucrării acestor două nume rezonante, o face brașoveanul Nicholas Catanoy, poetul-medic care îi vizita, fiind stabilit pentru ceva vreme la Paris: „O raită prin diaspora valahă. Parizienii. Pe rue Français Pinton nr. 8 se afla «Vaticanul Diasporei» cu cuplul mitic Monica Lovinescu (tăind cu bisturiul critic în carne vie pe malurile Vavilonului) și Virgil Ierunca (surprins de afirmația «Dan Botta este cel mai mare poet contemporan»)» (*Cârja lui Sisif*, Editura Aula, Brașov, 2007, p.356).

În anul 2002 apărea la Editura Humanitas primul volum din *Jurnalul* Monicăi Lovinescu, urmat de alte cinci, un document de istorie culturală și politică ce acoperă perioada 1981-2000, exceptând anul 1989.

Un palier esențial este cel în care intelectualul de excepție notează dinamica relațiilor cu scriitori, politicieni, ziariști români, nume cunoscute sau mai puțin cunoscute, unii trăitori în Occident, alții în țară. Printre ei și câțiva brașoveni. Convorbirile telefonice sau întâlnirile cu Ștefan Baciu, Walter Biemel sau Alexandru Herlea sunt de înțeles, fiind un lucru firesc, deoarece erau trăitori în Occident: primul aflat în Honolulu, al doilea în Germania Federală, iar al treilea la Paris. În schimb, corespondența sau întrevederile, atunci când se ivea ocazia, cu cei aflați în țară, în perioada ceașistă, devine spectaculoasă, chiar periculoasă.

Un nume care trebuie reținut în segmentul amintit anterior este cel al Valeriei Căliman, personalitate de mare prestigiu a Brașovului, din păcate uitat. În arhiva familiei Căliman-Migia se află două scrisori: una semnată de

Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, cealaltă doar de Monica Lovinescu. Deși au fost publicate în „Noua Gazetă Transilvană” (nr. 2, 1991), o publicație efemeră, le reproducem, deoarece comentariul nostru pornește de la aceste epistole. Pe de altă parte, trebuie cunoscute, pentru a nu rămâne doar în arhive. Prin ele înțelegem o epocă.

Paris, 23 mai 1983

Iubită Maria Walewska,

(Nu suntem dispuși să înregistrăm decesul spiritual de care ne anunțați).

Rândurile Dumneavoastră m-au emoționat, ca și – intens – „procesul verbal” pentru care n-am cuvinte să vă mulțumesc. E o boare venită parcă de pe altă lume. Și era într-adevăr o altă lume.

Pentru acum – și pentru la noi, știm, simțim și presimțim că dezastrul nu e numai material. Ce putem adăuga la ceea ce Dv. trăiți și noi comentăm? (Câte odată mai trăim și noi – poate ați aflat că în Germania s-a predat un agent trimis să-l lichideze pe Virgil). Peste demonia comunismului s-a mai suprapus și nebunia mahalagească a unui om. Nu știm câtă durată vor avea consecințele, nimic nu ne îngăduie să fim optimiști. Dar istoria e făcută din surprize și uneori – însă atât de rar – miracole. Să încercăm să păstrăm deci ceva care ar semăna peste morminte și goluri cu speranță.

Mai bine nu trimiteți în clipa de față cărți în străinătate. Sunt semne – sau chiar un decret, sau așa ceva – că nu e bine văzut (gestul)!

Noi vă îmbrățișăm cu aceeași amintire tenace.

Monica și Virgil

X

XX

Paris, 7 iulie 1985

Iubită și mereu reînviată Walewska,

V-am primit scrisoarea abia ieri (chiar așa blajin și democratic cum a fost socialismul francez la putere, tot a reușit să mai strice puțin serviciile publice, printre care poșta ce-a devenit foarte fantezistă). Dar și mai devreme să fi fost, tot n-aș fi putut veni la Haga. Plec peste câteva zile în vacanță la mare, cu hotelul și trenul reținute și-mi este imposibil să mai schimb ceva. De altminteri când nu sunt plecată (de vreo două ori pe an la odihnă) n-am mai niciodată timp pentru călătorii, mă țin în loc vârtejul parizian și emisiunile.

Îmi pare tare rău, m-aș fi bucurat într-adevăr să ne întâlnim. De știut, știu aproape tot despre iarna aceasta groaznică, dar felul dvs. de a o spune – și din scrisoare și din foaia de „Prostologhion” e aparte: ceva între ironie feroce, amărăciune nepatetică și un incontestabil talent literar. Cum să vă cred sărită? Sărită e vremea sub care Nebunul a așezat țara noastră, din încrâncenarea asta cineva va ieși distrus: fie el – dar nu văd cum – fie poporul român, ceea ce mi se pare din nenorocire mai probabil. Nu știu dacă lumea în general se îndreaptă, cum spun unii spre Apocalipsă. Românii în schimb trec sigur acum prin Apocalipsul cotidian și ucigător fără surle și trâmbițe, dar teribil de eficace. Peste nevroza constitutivă a comunismului s-a suprapus nebunia lui personală, și această suprapunere ne amenință și biologic și ca neam. Dintr-un popor – cum eram – riscăm să devenim o „populație”. Nu știu – pentru a vă răspunde – la ce longitudine și latitudine se află Sudanul, dar în orice caz ele mi se par mai clemente decât cele pe care ne situăm noi acum. Dar de ce să vă spun dvs. aceste lucruri pe care le știți mai bine decât mine, deoarece le suferiți zilnic! Pentru ca să stăm, măcar de vorbă. Nu voi încerca să vă chem la telefon, cred, deoarece presupun că n-aș fi capabilă decât de puncte de exclamație.

Să vă mai răspund. Vorbim de Calciu, de Tudoran, de Botez deoarece ei apar la suprafață și au curajul revoltei. Nu înseamnă că uităm pe anonimii suferinței, demnității, determinării de a rămâne oameni. Dar fiind anonimi nu-i putem „numi”. Victimele de fapt sunt milioane, pentru ele vorbim, scriem, gândim. Cum putem și noi pe frânghia subțire pe care ne aflăm, între două riscuri: de a da speranțe pe care logic le credem realizabile și de a ne exprima prea fățiș un pesimism care să adauge disperării comune. Pe o astfel de frânghie, pasul poate fi ezitant, uneori greșit. Dacă mai aveți timp și forță morală, v-aș fi tocmai recunoscătoare să ne mai scrieți înainte de întoarcere în țară, pentru a ne spune când greșim și în ce.

Am transmis lui N.C. Munteanu chitanța de „ape meteorice” tăind partea cu numele dvs. Nu pentru că n-am avea încredere în el, dar poate circula la München, prin prea multe

mâini. Și în materie de prudență, presupun că nu mai e nevoie să atrag atenția să nu luați această scrisoare cu dvs. în țară, nici în ascunzișul cel mai ascuns.

Ce-mi rămâne să vă spun? Că sper că oxigenul pe care îl respirați acum să vă rămână în rezervă, cât de cât și pentru zilele întoarcerii acasă și poate să ne mai revedem o dată în această lume în care totul e nesigur. Și să vă urez în toată această nefericire o insulă de noroc, oricât de ar fi, numai să fie.

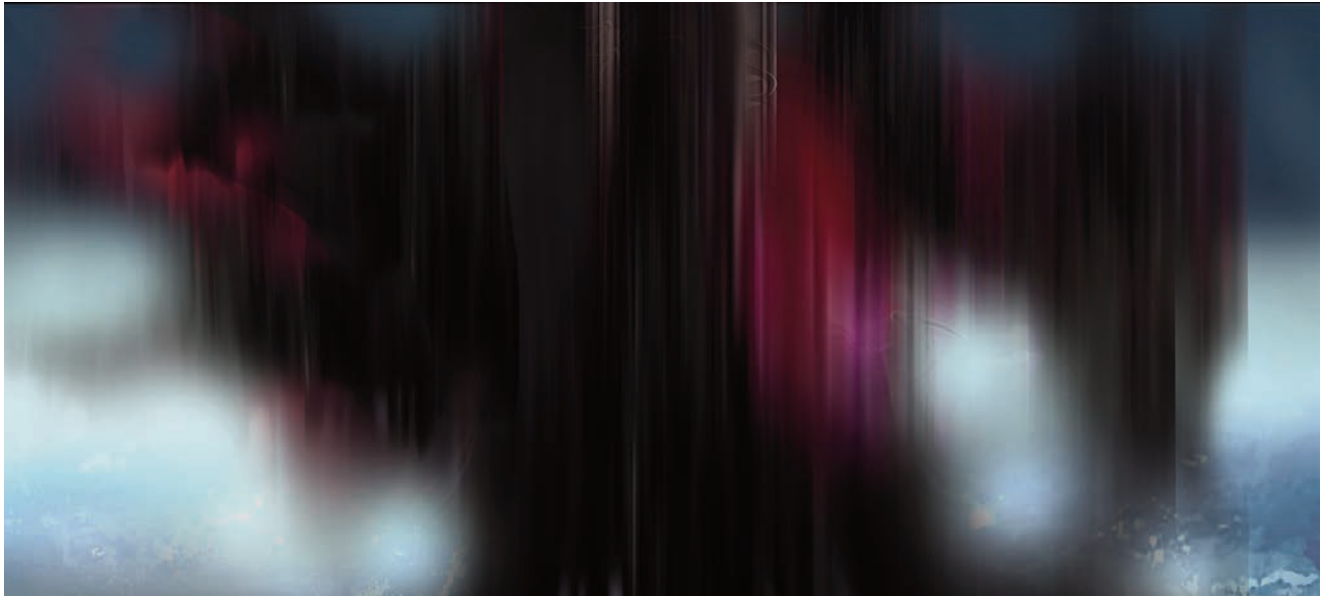
Vă îmbrățișez cu tot dragul și dorul.

Monica

De remarcat că semnatarii scrisorilor se adresează cu apelativul „Walewska”. Numele grațioasei contese poloneze devine identitatea conspirativă a Valeriei Căliman. Așa semna scrisorile expediate postului de radio „Europa Liberă”, pe care Monica Lovinescu le cunoștea. Dinamica schimbului epistolar și a relației dintre cele două simboluri ale rezistenței împotriva regimului comunist, bineînțeles fiecare într-un alt registru, trebuie coroborată cu *Jurnalul Monicăi Lovinescu*. Citim în *Volumul II* (anii 1986-1988), la pagina 172, notația pentru data de joi, 20 noiembrie 1986: „Scrisoare de la Haga de la Walewska (atât m-a înnebunit cu acest pseudonim, că i-am uitat adevăratul nume). Tot cu oxigen, tot patetică (bieții de ei, nu le-a mai rămas să se agațe decât de F.E. [Europa Liberă, n.n.] în general, iar cultural de emisiunile noastre). Răspundere și tristețe. Îi telefonez seara, la Haga, ar fi gata să vină la Paris, dar n-are viză. (Data trecută, la peste șaptezeci de ani, a venit clandestin, cu un autobuz, cu turiști olandezi).”

Gestul Valeriei Căliman nu miră pe cunosătorii biografiei sale. Curajul de care a dat dovadă în atâtea rânduri era izvorât din istoria familiei (era doar fiica lui Valeriu Braniște), din marea atitudine morală, din convingeri și luciditate, fără teama unor posibile urmări. Revin la a doua scrisoare a Monicăi Lovinescu. Deși se află la Paris, trăiește din plin cruda realitate românească.

„De știut, știu aproape tot despre iarna aceasta groaznică, dar felul dvs de a spune și din scrisoare și din foaia de «Prostologhion» e aparte: ceva între ironie feroce, amărăciune nepatetică și un incontestabil talent literar.” Această a doua scrisoare adresată Valeriei Căliman trebuie văzută ca o prelungire a unei trăsături a Monicăi Lovinescu sesizată de Ioana Pârvulescu: „... pentru Monica Lovinescu cei din jur sunt importanți, fie că se află «acasă», în România, fie că sunt la Paris (...) Mărturia despre ei e cea care trebuie să dureze.” (Prefață la Monica Lovinescu – *Jurnal esențial* – 1981-2002, Humanitas, București, p.6). Sau, cu alte cuvinte, Monica Lovinescu a scris „despre și pentru ceilalți”. O lămurire necesară. Valeria Căliman avea intenția să țină un *Jurnal*, intitulat „Prostologhion”, din care s-au păstrat câteva pagini, restul pierdut. În acele pagini expediate

Archangel_Engage (3)

Monicăi Lovinescu, brașoveanca consemnează cu umor amar momente din viața cenușie, cea de toate zilele a românilor: agitația, goana disperată după mâncare, pândă la fereastră pentru a vedea când vine mașina care aprovizionează. Sunt imagini tulburătoare, neînțelese de cei care n-au trăit acei ani. Monica Lovinescu, de asemenea, o sfătuieste să nu ia scrisoarea în țară „nici în ascunzișul cel mai ascuns”, fiind nevoie de prudență. Ca o notă de subsol: Valeria Căliman primea corespondența la Haga, la prietena ei Pia Radix, era „Filierea olandeză a rezistenței românești”, cum a numit-o într-un articol apărut în 1991, în aceeași „Noua Gazetă Transilvană”, mărturisind un lucru remarcabil al legăturii cu Monica Lovinescu: aprecierea și un fel de reverență în fața intelectualului român de la Paris: „Doamnă Monica Lovinescu mă puteți ierta că dau în vileag scrisorile dumneavoastră? M-ați îndemnat să nu le duc în țară. N-am putut să vă îndeplinesc sfatul. Le-am adus în țară, îmi erau prea dragi, erau însuși roștii mele, picătura de oxigen de care mă agățam în sufocantele nopți și zile ce le duceam, lipsită de orice speranță. Recitindu-le astăzi sunt mândră că n-am nimic – cum m-ați învățat aceste pagini antologice, ce și astăzi ele servesc de steag tinerețului, care din fericire – nici nu-și poate imagina cum am dus-o noi în «Epoca de aur»: ce simți, ce faci, când acționezi în clandestinitate”.

În *Jurnal*-ul amintit anterior, Monica Lovinescu retrăiește momentul întâlnirii cu Valeria Căliman la Paris. Ziua: sâmbătă, 20 februarie, anul 1988: „Walewska, adică Valeria Căliman (fiica gazetarului Victor Braniște), pentru a nu știu

câta oară în Occident (Walewska e un nume romanțios de clandestinitate pentru corespondența ei cu N. Bernard), a venit de la Haga să mă vadă la Paris. Scurtă întrevvedere într-o cafenea La Châtelet unde o aduce prietena ei, dna Fejer (cumnata Etei Boeriu), cu fiul.

La 85 de ani, W. e mereu neînfricată. A venit cu manifeste (cusute în rochie) pe care le-a lăsat lui N.C. Munteanu la F.E. Cu vreo oră întârzie la rendez-vous (embouteillage) și cu flori în buchet tricolor. Știri de la Brașov, unde locuiește:

– continuă să apară lozinci pe pereți. Cu o vopsea metalică, greu de șters (meseria de zugrav e azi cea mai apreciată de autorități). La Magazinul universal, la confecții, în buzunarele hainelor noi, clienții au găsit... manifeste;

– toată garnitura de ștabi de la Brașov (securitate – Partid etc.) retrogradată și schimbată.

Neschimbată e doar ea. Vrea să-i trimitem gazetari și ține în casă corespondența ei cu Bernard și cu noi.

Bineînțeles că se nasc și în... România oameni.

Securistul venit în vizită s-o întrebe care e motivul cererii ei de pașaport, i-a răspuns: «frigul și foamea». «Dar aici ați pus turism» – a încercat securistul să replice. «Dacă n-aveți o rubrică pentru frig și foame, nu e vina mea». Și așa mai departe. Bineînțeles că nu-i vom trimite gazetari. La vârsta ei, nu putem risca s-o ia la Securitate, fie și numai pentru câteva zile.» (pag. 277-278)

Necunoașterea acestui dialog ar fi sinonim cu „neantizarea trecutului”. Prin republicare într-un an „Monica Lovinescu”, acest dialog devine – să o citez – „o rubrică de repere necesare”.